

OVERDENKING BIJ JONA 3 – ZONDAG 24 MEI 2020

Zoals een moederhond achter haar ondeugende puppy aan gaat, hem in zijn nekvel bijt en hem bungelend in haar bek terugbrengt naar de hondenmand, zo vat God Jona in z'n kraag. Alles begint opnieuw. De geschiedenis herhaalt zich. Voor de tweede keer komt het woord van God tot Jona. Ga naar Nineve, de grote stad. En waarachtig, Jona gaat. En ergens hoop je dat hij iets opgestoken heeft door alles wat er gebeurd is. Dat hij een ander mens geworden is door de trouw van God die hem droeg door de diepte. Minder zelfgenoegzaam. Minder hooghartig. Minder veroordelend en afschrijvend. En dat hij groter van God is gaan denken.

Maar het slot van zijn psalm in de buik van de vis doet het ergste vrezen... Zijn gods- en wereldbeeld is nog even beperkt, eenzijdig en negatief. Het is grappig, dat God nu juist deze kleinzielige, tegenstribbelende profeet roept om Nineve te bekeren... Bijbelse 'humor om te lachen': wie moet er nu eigenlijk méér bekeerd worden: Nineve of Jona? God is bezig Jona te bekeren, maar Jona heeft het nog steeds niet door...

Nineve. Een reusachtig grote stad van drie dagreizen. Nineve: bijbels symbool voor: onmenselijk leven, onrecht, onderdrukking, kwaad. De parmantige profeet gaat de stad in. Hè, hè, eindelijk. Maar Jona, wat doe je nu? Waarom ga je niet verder? Drië dagreizen groot is de stad en jij houdt het na één dag al voor gezien? En wat zég je eigenlijk? Hoor ik het goed? 'Nog veertig dagen en Nineve wordt omgekeerd!'. Onvervalste bangmakerij, hel en verdoemenis. Jona, heb je deze woorden van God gehoord? Heb je God wel goed verstaan?

Ik geloof er niets van, Jona. Je pleegt sabotage, je bent de tegenpool van Abraham. Bij de dreigende verwoesting van Sodom en Gomorra treedt hij op als vurig pleitbezorger voor de mensen daar. Abraham springt hartstochtelijk voor ze in de bres. Maar jij, Jona, jij doet niets van dat al. Jij zit vol misprijzen en afkeuring, je kent geen compassie, je hebt je oordeel al klaar. Sterker nog, je zou het nog wel mooi vinden ook, Nineve verwoest. Zoiets maak je niet elke dag mee en bovendien hebben ze het verdiend, die goddeloze bende daar. Nee, je past er wel voor op om ze te vertellen dat God liefde is, dat er altijd een mogelijkheid is om je te bekeren, dat er altijd een tweede kans is. Nee zeg, stel je voor...

Weer krijgen we, zoals steeds, door de schrijver van het boekje Jona de spiegel voorgehouden. Hoe kijken *wij* naar Nineve, dat wil zeggen naar het dorp, naar de stad, naar de wereld, naar de mensen om ons heen? Ik ben bang dat wij soms op Jona lijken. Ook wij hebben het vaak 'na één dag' al bekeken. We weten allang hoe het zit. Het is allemaal één pot nat. Wat leven we toch in een goddeloze wereld. Het gaat alleen maar bergafwaarts. Het wordt alleen maar minder. Zo doet Jona, zo doen wij Nineve - Amsterdam, Utrecht, Londen, Parijs - in één dag. Hij verdiept zich er niet echt in. Hij veroordeelt een groep mensen die hij maar vagelijk kent, stelt zijn eigen waarden voorop en gebruikt de ander om te bewijzen dat hijzelf een beter mens is.

Kan hij achter problemen nog wel ménsen zien? Heeft hij oog voor hun angsten en verlangens, hun vertwijfeling en hoop? Gevoelens die ook in hemzelf zitten, als hij eerlijk is. Welnee, het is veel te lastig om je er teveel in te verdiepen, want dan weet je het allemaal niet zo goed meer. Dan is alles niet meer zo zwart-wit... Kijk in de spiegel. Hoe is het bij ons? Hoever duiken wij erin? Één dagreis in plaats van drie? Verdiepen we ons in achtergronden,

in oorzaken, in de mensen achter rottigheid? Niet om het goed te praten. Daar gaat het helemaal niet om. Maar wél om te beseffen dat wij allemaal méns zijn: geen haar beter dan een ander mens. Nu, tijdens de corona-crisis: hoe kijk je om je heen? Is je blik besmet geraakt? Neem je de ander de maat? In het oordeel over de ander zit ook altijd iets van bevestiging van je eigen voortreffelijkheid. Dat voelt heerlijk en verplicht tot niets...

Zie je alleen maar de dingen die fout gaan en mensen die de regels overtreden? Of zie je ook dat de meeste mensen deugen in de meeste omstandigheden? Zie je de ongelooflijke veerkracht en creativiteit van mensen om er nog iets van te maken? Bekijk je de wereld oppervlakkig, afstandelijk, onbewogen en zie je alleen maar het slechte? Of ben je bereid om in plaats van één dagreis drie dagreizen te maken en met compassie om je heen te kijken en ménsen te zien?

En dan die onheilsboodschap van Jona: Nineve wordt ómgekeerd! Pats boem. Er is niets meer aan te doen. Voldongen feit. Als een onomkeerbaar lot zal het oordeel van God zich voltrekken. Het is gebeurd met jullie, jullie zijn áfgeschreven. God zal jullie van de aardbodem wegvagen. Is dit profetie? Zonder liefde, zonder hoop? Waar is - alweer - de compassie, het mededogen met mensen? Sommigen (velen?) hebben de verkondiging van de kerk ook zo ervaren: als loodzwaar en dreigend, met op de achtergrond de straf van een angstaanjagende God. Aan de vreugde en de liefde kwam de verkondiging niet toe. Ja maar, zult u misschien zeggen, de bijbel staat toch vol met dreigende teksten en onheilsprofetieën? En hier in Jona is toch wel degelijk sprake van Gods toorn, Gods woede?

Dat is ook zo en het is nog niet zo simpel om onder woorden te brengen wat daarmee bedoeld wordt. Ik probeer het in één zin: *onheilsprofetieën zijn niet bedoeld om uit te komen, ze zijn bedoeld om niet uit te komen!* Het zijn waarschuwingssignalen, oranje knipperlichten: 'Mensen, pas op, als je zo doorgaat, als je doorgaat met (bijvoorbeeld) de armen uit te buiten, dan gaat het fout; dan roep je een oordeel over je zelf af, want ongerechtigheid kan niet ongestraft blijven; daarom: bekeer je, keer om en jaag gerechtigheid na, dan zul je leven'. Het is altijd: 'als..., dan...'. Door middel van zijn profeten houdt God mensen een keuze voor: je kunt kiezen, ten goede of ten kwade. En als je de goede keuze maakt, dan wordt het oordeel niet voltrokken. Zo zijn er gelukkig heel veel onheilsprofetieën in de bijbel niét in vervulling gegaan...

En laat dat nu precies de bedoeling zijn. Want het gaat er nu juist om dat mensen gerechtigheid doen en het goede nastreven. Ik denk dat God helemaal geen verwoesting en omkering wil, maar vernieuwing en ommekeer. Die donkere woorden van dreiging en gericht zijn ten diepste uiterste pogingen van God om mensen op de goede weg te krijgen. Het zijn hartstochtelijke, dringende oproepen om ernst te maken met vrede en recht. Het zijn uitingen van liefde én van vertrouwen in zijn schepselen. God hoopt op mensen, verwacht iets van mensen. Zo hoog heeft Hij ons...

Je kunt het vergelijken met de moderne profeten van onze tijd: in de zeventiger jaren al de Club van Rome, nu bijvoorbeeld Frans Timmermans met zijn Green Deal, of hulporganisaties als het Werelddiakonaat. Die houden ons ook allerlei doemscenario's voor. Als we doorgaan met vervuilen of met het schenden van mensenrechten, dan gaat de boel naar de knoppen.

Iedereen begrijpt de bedoeling: als we ons meer om het klimaat en om de armen bekommeren, dan komt de 'voorspelling' niet uit en gaat de wereld niét ten onder. En daar is het nu net om begonnen...

In tegenstelling tot wat Jona denkt, gooit God de deur niet dicht, maar Hij zet hem wagenwijd open. Dat blijkt ook uit het vervolg van Jona 3. 'Toen kreeg God berouw over wat hij bedreigd had hun aan te doen, en hij deed het niet'. Prachtig! Dat oude dogma van de onveranderlijkheid van God wordt hier in een paar woorden doorgeprikt. God is geen kil, koud, onbewogen opperwezen, dat alles en iedereen vastlegt, dat zijn onheilsprofetieën automatisch laat uitkomen als een onafwendbaar noodlot. Nee, Hij reageert, is bewegelijk, Hij kan zijn plannen wijzigen, Hij kent gevoelens en emoties, Hij kan veranderen. Ja, in één opzicht is Hij wél onveranderlijk: in Zijn liefde voor mensen.

Nu volgt er weer een staaltje onvervalste bijbelse humor. De hele stad, van groot tot klein, keert zich om. Zelfs de dieren doen mee. Niet dankzij, maar ondanks de kleine en kleinzielige Jona ontstaat er een grote, grote ommekeer! Het is karikaturaal, het is overdreven, uitvergroot - om Jona, om ons iets te leren. We zien hetzelfde thema als in Jona 1. Daar is er het verschil tussen de 'vrome' Jona en de 'heidense' zeelui, die een hogere pet van God op hebben dan zijn eigen profeteet. De wereld valt soms mee en de kerk valt soms tegen. Dat wordt nu in Jona 3 nog een keer heel dik aangezet. Met een kromme stok – die ene dagreis van de halsstarrige Jona - maakt God een rechte slag: de bewoners keren zich massaal om. Ze hebben meer van God begrepen dan Jona.

Je ziet het pas als je het door hebt: het is echt heel grappig. 'Nineve wordt omgekeerd', profeteert Jona op vergenoegde en onbarmhartige toon. En nu wordt zijn profetie bewaarheid, maar op een totaal andere manier! Nineve keert zichzelf om - en dat is het omgekeerde van wat Jona bedoelde... Het is dus geen succes voor Jona. Nee, hij laat in zijn donderpreek geen enkele ruimte of mildheid. Geen ruimte voor God: Zijn oordeel is definitief. Geen mildheid voor mensen: jullie zijn afgeschreven. Door die pessimistische gedachten over God en mensen kan Jona niet meer openstaan voor verrassingen, voor wonderen, voor onverwachte uitbarstingen van het goede. Maar gelukkig: de mensen van Nineve geloven Gód en niét Jona! Ze weerleggen de preek van Jona. Ze doen het wonder, het verrassende waarin Jona niet meer gelooft: ze keren zich om.

Hoe ironisch... Nu heeft iedereen zich bekeerd, zelfs God. Iedereen is veranderd. Jona is de enige onbekeerde. Jona doet mij denken aan een uitspraak van de filosoof Nietzsche: *'Mijn voornaamste bezwaar tegen gelovigen is niét dat ze gelovig zijn, maar dat ze het niét zijn'*.

Als je oppervlakkig en afkeurend - één dagreis - om je heen kijkt, zie je alleen maar het slechte. En zo schrijf je niet alleen mensen, maar uiteindelijk ook God af. Want het is allemaal maar niks, zeg je dan met Jona. Vanuit je zogenaamde vroomheid en voortreffelijkheid kijk je toe hoe de wereld 'te gronde gaat'. Dat is een vorm van ongelooft.

Dit verhaal leert ons: het komt aan op geloof en hoop, openstaan voor verrassingen van goedheid, onverwachte tekenen van Gods liefde, wonderlijke ervaringen van mensen die zich omkeren. God is groter, ruimer, milder dan ons hart.

Als contrast met de harde Jona-blik besluit ik met een gedicht over die andere Profeet die met ontferming bewogen is over mensen en die zegt: 'Mijn juk is zacht en mijn last is licht'.

'En Jezus schreef in 't zand' – Gerrit Achterberg

Jezus schreef met Zijn vinger in het zand.
Hij bukte Zich en schreef in 't zand, wij weten
niet wat Hij schreef, Hij was het zelf vergeten,
verzonken in de woorden van Zijn hand.

De schriftgeleerden, die Hem aan de tand
hadden gevoeld over een vrouw, van hete
hartstochten naar een andere man bezeten,
de schriftgeleerden stonden aan de kant.

Zondig niet meer, zei Hij, ik oordeel niet.
Ga heen en luister, luister naar het lied.

En Hij stond recht. De woorden lieten los
van hun figuur en brandden in de blos

waarmee zij heenging, als een kind zo licht.
Zo geestelijk schreef Jezus Zijn gedicht.